

نگاهی به : تاریخ بیداری ایرانیان، اثر ناظم الاسلام کرمانی

محمد معینی

منه :

موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

تاریخ بیداری ایرانیان به باور برخی اولین تاریخ مدون مشروطیت است.¹ اگرچه نباید از نظر دور داشت که نویسندگان (ناظم الاسلام کرمانی) اطلاعات با ارزشی را در آن شرایط نبود امکانات به زحمت فراهم آورده، ولی کاستیهای کتاب و مصلحت اندیشیهای نویسندگان را نیز نباید فراموش کرد. برخی از مطالب کتاب در موقع چاپ توسط خود نویسندگان بازنویسی و تغییر داده شده است. خود ناظم الاسلام علت آن تغییر و تحریف وقایع و کتمان حقایق را ترس از ششلول برخی افراد تندرو و مفسد ذکر کرده و در این باره می نویسد:

« بنده نگارنده مقاله ای به عنوان نقض عهد نوشتم و آن از ترس چند نفر مفسد بود و الا خود معتقد به صحت آن نمی باشم. چنانکه بقیه مقاله را می نویسم تناقض با اول مقاله معلوم خواهد گردید. چه کنم زمانه بد زمانی است، الیوم نگارنده از شاه و درباریان نمی ترسم ولی از ملک المتکلمین و سید جمال و سایر مفسدین نهایت خوف و ترس را دارم».²

مصحح کتاب مزبور، آقای علی اکبر سعیدی سیرجانی، چند جا به تغییر و حذف مطالب کتاب اشاره کرده³ و می نویسد: « مولف همچون دیگر ابناء روزگار تقیه کرده و یا از نقل بعضی مطالب چشم پوشیده و احیاناً در مواردی از صراحت و واقع گویی منحرف شده و این نقطه ضعف کار اوست. ضعف بزرگی که نادیده گرفتنش کار ما نیست».⁴ ناظم الاسلام در جریده کوکب دری علت خلاف واقع نوشتن را این چنین توضیح می دهد:

« این مقاله را در ساعت چهار از شب گذشته با ششلول به این بنده نگارنده رسانیدند به این طور، در یک دست ششلول و به یک دست مقاله با نهایت بی احترامی... این مقاله را بدون تصرف در روزنامه کوکب دری بنویس ... و تصرفی در عبارات نکن و الا حقت را می دهیم، عرض کردم اطاعت می کنم».⁵

حال تو خود حدیث مفصل بخوان از این مجمل که در این آشفته بازار، وضع تاریخ نگاری مشروطه چگونه بوده است. گذشته از ترس مفسدین و تهدید ششلول، ناظم الاسلام بیش از حد محافظه کاری را سر لوحه کار خویش قرار داده است. گویا او نمی خواهد برخلاف گفته کسی مطلبی بنویسد بلکه می خواهد مطالبش خوشایند همه باشد. او نمی خواهد باعث رنجش دوستان و اطرافیان باشد. با اینکه از صحت و سقم مطالب آگاه است، با این حال به طور صریح آن را نمی نویسد تا مبدا کسی دلگیر شود. با کوشش زیاد سعی می کند جمع بین اقوال نادرست و درست را بنماید، مثلاً درخصوص ادعای یحیی دولت آبادی که می گوید: « درخواست عدالتخانه را من در عداد مستدعیات علما اضافه کردم و الا این مطلب جزو درخواست متحصنین حضرت عبدالعظیم (ع) نبود». ناظم الاسلام با اینکه خیر دارد، سخن یحیی دولت آبادی ادعایی بیش نیست، به طور صریح حقیقت را نمی گوید و ادعای او را رد نمی کند در لفافه حرف می زند و جمع اقوال کرده مطلب جدیدی می سازد⁶ و جریان تازه ای می تراشد.⁷ بنابر این در موقع استفاده از کتاب مزبور انتقادهای افرادی چون کسروی⁸ و ملک زاده⁹ و ناصرالملک و برخی دیگر از نویسندگان و محققان عصر حاضر را باید مد نظر قرار داد. و در مورد و صحت و سقم مطالب کتاب تاریخ بیداری تأمل و تحقیق بیشتری باید کرد. بعضی از محققین جدید اعتقاد دارند که در موقع چاپ تاریخ بیداری بخش مهمی از حوادث مشروطه عمداً سانسور شده است و علت آن دو عامل غم نان و خوف جان بوده است.

1. این مطلب صحیح نیست، اولین اثر مدون تاریخ مشروطه، از ولد میرزا نصرالله تفرشی تحت عنوان : تاریخ انقلاب ایران در عصر مشروطه روزانه نوشته شده است.

2. ناظم الاسلام کرمانی، تاریخ بیداری به کوشش و تصحیح علی اکبر سعیدی سیرجانی، جلد 4 ، ص 154 .

3. همان، مقدمه، ص پنج تا ده.

4. همان ، بخش دوم ، ص چهل و شش .

5. جریده کوکب دری، سال سوم، 1325 ق، شماره هفتم، ص 4-6 .

6. خود ناظم الاسلام در این باره گوید: رسم نگارنده نیست که غلط و اشتباه دیگران را اظهار کند. (همان، جلد دوم، ص 363).

7. همان ، مقدمه و بخش اول ، ص 358 .
8. احمد کسروی ، [تاریخ مشروطه ایران](#)، بخش یکم، ص 4 .
9. مهدی ملک زاده، [تاریخ مشروطیت ایران](#)، جلد 1، ص 21 .

History Site of Mirhadi hoseini